

Г. Є. Мазнев,
професор,

О. Ю. Бобловський, О. О. Красноручський,
доценти,

О. О. Артеменко, С. О. Заїка,
старші викладачі,

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ОВОЧІВ ЗА РІЗНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

Проаналізовано стан виробництва овочевої продукції. Запропоновано три альтернативні технології вирощування овочів, які відрізняються складом технічних засобів, системою удобрення та захисту рослин від шкідників та хвороб.

Соціальна стабільність у суспільстві значною мірою визначається достатнім обсягом і раціональною структурою продовольчих ресурсів, серед яких важливе значення має овочева продукція. На жаль, нинішній стан виробництва та споживання овочів в Україні не відповідає нормативним потребам.

За даними Київського НДІ гігієни харчування, для нормальної життєдіяльності людині потрібно на рік споживати не менше 134 кг овочів, у тому числі капусти білоголової – 29 кг, томатів – 39 кг, моркви, огірків, буряків столових, цибулі-ріпки – приблизно по 9 кг, інших овочів – 28 кг [1].

За останні роки в нашій країні намітилась тенденція до збільшення споживання населенням овочевої продукції, але її кількість все ще менше мінімально необхідної. Так 1995 р. споживання овочів на душу населення становило 96,7 кг, а 2008 р. – вже 129,2 кг, хоча їх виробництво на одну особу становило 1995 р. 114 кг, а 2008 р. – 172 кг. Зменшення реальних доходів населення не дає змоги повною мірою забезпечити нормативне споживання продукції овочівництва.

Перехід аграрної сфери до ринкових відносин, функціонування овочівницької галузі в нових умовах господарювання, формування ринку овочевої продукції потребують обґрунтування основних напрямів подальшого розвитку овочівництва та підвищення його економічної ефективності [2].

Проблемам підвищення економічної ефективності аграрного виробництва, зокрема овочівництва, присвячено значну кількість наукових праць відо-

мих вітчизняних і зарубіжних учених-економістів: В. Г. Андрійчука, В. І. Бойка, Г. Л. Бондаренка, А. М. Гагауліна, З. І. Гризенкової, В. А. Добриніна, І. І. Жадана, В. І. Криворучка, І. І. Лукінова, В. Я. Месель-Веселяка, К. І. Олефіра, В. О. Плужнікова, В. П. Рудь, П. Т. Саблука, В. М. Скупого, Л. В. Федорової, Є. О. Фірсова, М. М. Рудого, І. І. Червена, О. М. Шпичака та інших. Їх праці присвячено дослідженню розвитку овочівництва, аналізу стану і тенденцій розвитку овочевої галузі в Україні. Проте організаційно-економічні та технологічні аспекти ефективного вирощування овочевих культур у цих дослідженнях висвітлені недостатньо і потребують подальшого опрацювання.

Метою статті є розробка шляхів підвищення ефективності виробництва овочів із застосуванням різних технологій їх вирощування.

Слід відзначити, що під час переходу до ринкових умов господарювання відбувся суттєвий перерозподіл площ посівів і валового виробництва овочів між сільськогосподарськими підприємствами і господарствами населення. Так, 1990 р. сільськогосподарськими підприємствами вироблялося 73,1 % овочів від загального обсягу, а в 2008 році 86,1 % овочевих культур вирощувалося в господарствах населення (рис.).

Переміщення основних обсягів виробництва овочів з крупнотоварного в дрібнотоварний сектор не може мати однозначної оцінки. З одного боку, це призвело до скорочення державних інвестицій, з іншого – перетворило крупну спеціалізовану галузь у городництво, яке базується на малопродуктивній ручній праці. Зосередження овочівництва в особистих господарствах населення стримало можливий спад виробництва овочевої продукції в країні, стало стабілізуючим фактором овочевої галузі та життє-

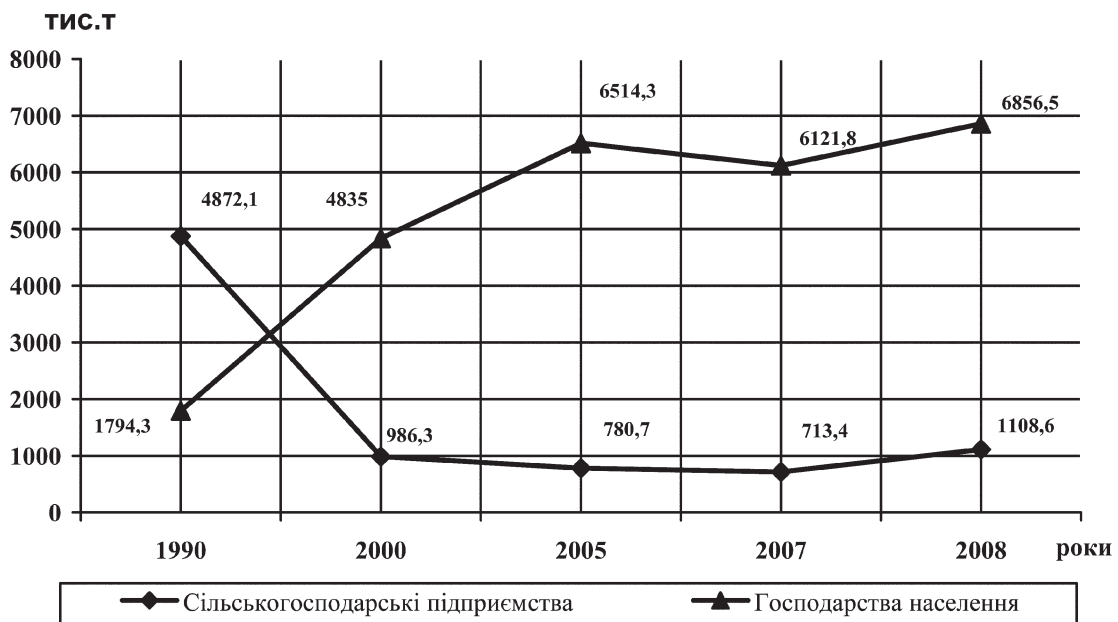

Рис. Динаміка виробництва овочів за категоріями господарств

вого рівня населення на селі, сприяло підвищенню зайнятості сільського населення, самозабезпеченню овочевою продукцією, одержанню певних грошових надходжень. Водночас, дрібне овочівництво стримує використання досягнень науково-технічного прогресу в галузі, сучасних засобів механізації виробництва, переведення на інтенсивну основу [3].

В умовах, коли приватний сектор займає понад 80 % у валовому виробництві овочів, потребує вирішення комплекс питань з розробки організаційно-економічних і технічних заходів розвитку спеціалізованих овочівницьких господарств. Адже висока собівартість, значні витрати на реалізацію і порівняно низькі ціни на овочеву продукцію є причиною збитковості виробництва овочів у господарствах суспільного сектору.

Міські ринки нині є основним каналом реалізації овочів. Водночас зберігається тенденція до сталого попиту населення на овочі і плоди, як одного з джерел надходження вітамінів для підтримання здоров'я людей в умовах дорожчання медичних послуг і підвищення цін на ліки [4].

Все вищезазначене свідчить про те, що овочівництво в нашій країні розвивається інтенсивно і динамічно, але вироблена продукція характеризується високим рівнем цін, а через еластичність попиту на овочі при зростанні цін зменшується їх споживання. Отже, в умовах низької платоспроможності населення потрібно запропонувати шляхи для здешевлення виробництва овочевої продукції та намітити напрями підвищення економічної ефективності вирощування овочів.

В Харківській області у 1990 році сільськогосподарськими підприємствами вироблялося 73,1 % ово-

чів від загального їх обсягу, а в 2008 році вони забезпечили лише 4,7 % виробництва овочевої продукції.

Площа під овочевими культурами в сільськогосподарських підприємствах області за період з 1990 по 2008 рр. зменшилася з 13,89 до 0,53 тис. га, а в господарствах населення, навпаки, збільшилася з 23,3 до 42,1 тис. га.

З 2000 по 2006 рр. в підприємствах Харківської області овочівництво було збитковою галуззю і лише в 2007 році, завдяки ситуації, що склалася на ринку продукції рослинництва, рівень рентабельності виробництва овочів склав 51 %, а в 2008 році галузь овочівництва знову зазнала збитків (рівень збитковості виробництва становив 14,7 %). Збитковість галузі, насамперед, була зумовлена низьким рівнем забезпечення технологій вирощування овочів необхідними засобами виробництва, диспаритетом цін на овочеву продукцію та на матеріально-технічні ресурси промислового походження. Адже в структурі собівартості овочів питома вага витрат на добрива становить 22,5–26,3 %, на засоби захисту рослин – 4,4–5,7 %, на придбання елітного сортового насіння – 12,9–20,4 % [5].

Іншим чинником збитковості овочівництва є зниженням рівня концентрації та спеціалізації виробництва. У дореформений період основними виробниками овочів в області були господарства асоціації «Харківовочпром». Починаючи з 2000 р. виробництво овочів різко зменшилось і асоціація втратила своє ключове значення у галузі.

В той же час в економічно розвинених країнах овочева галузь розвивається у відносно крупних спеціалізованих овочівницьких структурах на основі використання сучасних технологій, новітніх засо-

бів механізації виробничих процесів, поглиблення концентрації, галузевої та внутрішньогалузевої спеціалізації, горизонтальної інтеграції та спеціалізації за технологічними ознаками: виробництво — збирання — переробка — продаж. Особлива увага приділяється використанню таких факторів інтенсифікації галузі, як механізація виробничих процесів і зрошення.

Для стабілізації економіки сільського господарства Кабінетом Міністрів України в 2007 році була затверджена Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, в якій велика увага приділяється продовольчій безпеці та продовольчій незалежності країни. Основними критеріями продовольчої безпеки є:

достатність продовольчого споживання — відношення фактичного рівня споживання основних харчових продуктів на одну особу до науково-обґрунтованих норм здорового харчування;

доступність продовольчого споживання — відношення вартості річного набору харчових продуктів на одну особу, що відповідає науково-обґрунтованим нормам здорового харчування, до річного розміру доходу на одну особу.

Для одержання результатів, передбачених Програмою, у 2015 році потрібно забезпечити виробництво овочів в обсязі 8 млн т, що гарантуватиме досягнення науково-обґрунтованих норм споживання харчових продуктів та підтримку ефективного експортного потенціалу.

В рамках даної Програми науково-дослідною лабораторією «Обґрунтування інноваційних агро-технологій» Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка розроблено прогресивні технології виробництва овочів, які передбачають застосування інтегрованої системи засобів захисту рослин та внесення повної дози добрив. Вони базуються на використанні високопродуктивної новітньої техніки як вітчизняного виробництва, так і виробництва провідних фірм світу, та технології з внесенням мінімально необхідної кількості добрив і засобів хімічного захисту рослин, традиційного для вітчизняних товаровиробників набору сільськогосподарської техніки і технологічних прийомів [6].

Економічні показники виробництва овочів для підприємств з різними умовами фінансового та матеріально-технічного забезпечення представлено в таблиці.

В таблиці наведено показники трьох технологій вирощування овочів:

з переважним використанням техніки зарубіжного виробництва;

з переважним використанням сучасної техніки вітчизняного виробництва;

з переважним використанням традиційної техніки вітчизняного виробництва.

Основними показниками при оцінці їх результативності нами були використані урожайність, витрати праці в людино-годинах та рівень загальних виробничих витрат на 1 га посіву овочевої культури та на виробництво 1 т продукції.

Як свідчить аналіз економічних показників виробництва овочів, суттєвий вплив на результативність застосування прогресивних техніко-технологічних рішень при їх вирощуванні має забезпеченість підприємств матеріально-технічними та фінансовими ресурсами.

Так, наприклад, при вирощуванні томатів за технологією з переважним використанням традиційної техніки вітчизняного виробництва, прийнятою за базову, урожайність менша порівняно з технологіями, в яких використовується сучасна вітчизняна та зарубіжна техніка, майже в три рази. При цьому затрати праці та виробнича собівартість вирощування томатів за базовою технологією більші в 2–8 раз та 2–2,5 раз відповідно.

Технологія вирощування огірків з використанням техніки зарубіжного виробництва, яка має високу продуктивність та низькі витрати пального, порівняно з сучасними вітчизняними машинами, забезпечує собівартість 1468,54 грн/т проти 1504,71 грн/т, тоді як при застосуванні технології з використанням традиційної вітчизняної техніки вона становить всього 959,36 грн/т. Це пов'язано насамперед з тим, що на збиранні врожаю змінні норми виробітку обернено пропорційні до урожайності, а отже із збільшенням врожайності на 1 га, затрати праці зростають.

Вирощування капусти за технологією з переважним використанням техніки зарубіжного виробництва має найнижчу собівартість — 154,58 грн/т при урожайності 100 т/га, тоді як при застосуванні технологій з використанням сучасної та традиційної вітчизняної техніки ці показники відповідно становлять 177,94 грн/т (урожайність 80 т/га) та 182,02 грн/т (урожайність 50 т/га).

При вирощуванні моркви затрати праці за технологією з використанням традиційної вітчизняної техніки майже на 97 % більші порівняно з технологією з використанням зарубіжної техніки. Це пояснюється зменшенням урожайності з 80 до 40 т/га та використанням ручної праці.

Урожайність цибулі за базовою технологією становить 25 т/га, що в 4 рази нижче від урожайності за технологією з використанням техніки зарубіжного виробництва. Це дало змогу зменшити затрати праці майже на 97 %, а виробничу собівартість на 6 %.

Висновки. Урожайність, затрати праці та виробнича собівартість виробництва овочів значною мірою залежать від технологій вирощування культур, використання повних доз мінеральних добрив та засобів захисту рослин, якості насінневого матеріалу, рівня механізації, а також способів збирання врожаю (одноразовому (механізованому) чи багаторазовому

**Економічні показники виробництва овочів для підприємств з різними умовами
фінансового та матеріально-технічного забезпечення**

Показник	Технологія вирощування овочів					
	з переважним використанням техніки зарубіжного виробництва		з переважним використанням сучасної техніки вітчизняного виробництва		з переважним використанням традиційної техніки вітчизняного виробництва	
	абсолютне значення	% до базового варіанту	абсолютне значення	% до базового варіанту	абсолютне значення	% до базового варіанту
Томати						
Урожайність, т/га	100	333,33	80	266,67	30	100
Затрати праці: люд. -год. /га люд. -год. /т	60,36 0,60	8,77 2,61	1751,34 21,89	254,36 95,38	688,53 22,95	100 100
Виробнича собівартість: грн/га грн/т	48824,4 488,24	209,75 64,59	57010,15 712,63	244,91 91,84	23277,69 775,92	100 100
Огірки						
Урожайність, т/га	35	175	30	150	20	100
Затрати праці: люд. -год. /га люд. -год. /т	1540,92 44,03	236,66 135,23	1352,33 45,08	207,69 138,45	651,12 32,56	100 100
Виробнича собівартість: грн/га грн/т	51398,80 1468,54	267,88 153,08	45141,32 1504,71	235,27 156,85	19187,21 959,36	100 100
Капуста						
Урожайність, т/га	100	200	80	160	50	100
Затрати праці: люд. -год. /га люд. -год. /т	17,41 0,17	6,08 2,97	27,14 0,34	9,48 5,93	286,37 5,73	100 100
Виробнича собівартість: грн/га грн/т	15458,32 154,58	169,85 84,92	14235,19 177,94	156,41 97,76	9101,22 182,02	100 100
Морква						
Урожайність, т/га	80	200	60	150	40	100
Затрати праці: люд. -год. /га люд. -год. /т	21,97 0,27	6,39 3,14	20,73 0,35	6,03 4,07	343,67 8,59	100 100
Виробнича собівартість: грн/га грн/т	32731,94 409,15	194,26 97,12	28170,35 469,51	167,18 111,46	16849,93 421,25	100 100
Цибуля						
Урожайність, т/га	80	400	60	240	25	100
Затрати праці: люд. -год. /га люд. -год. /т	29,21 0,37	12,17 3,85	28,08 0,47	11,70 4,90	240,05 9,60	100 100
Виробнича собівартість: грн/га грн/т	44315,26 553,94	301,63 94,26	39358,31 655,97	267,89 111,62	14691,90 587,68	100 100

(ручному)), що ще раз підтверджує ефективність прогресивних технологій виробництва.

Використані джерела

1. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку (1990—2000); за ред. П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка, М. Ф. Кропивка. — К. : ІАЕ УААН, 1999.
2. Лебединська О. І. Економічна ефективність овочівництва та шляхи її підвищення в умовах ринку / О. І. Лебединська // Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: кол. монографія: в 2-х т.; за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. — К. : ІАЕ, 2000. — Т. 2. — С. 498—501.
3. Лебединська О. І. Сучасний стан овочівництва відкритого ґрунту в Україні / О. І. Лебединська // Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: кол. монографія: у 2-х т.; за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. — К. : ІАЕ, 2001. — Т. 1. — С. 588—590.
4. Лисюк В. В. В овочівництві повинен бути цивілізований ринок / В. В. Лисюк // Агроперспектива. — 2001. — № 11. — С. 12—14.
5. Зрошуване овочівництва: прогресивні технології та нормативи витрат; за ред. Г. Є. Мазнева. — Х. : Майдан, 2009. — 318 с.
6. Прогресивні технології виробництва овочів для промислової переробки: монографія / [за ред. Д. І. Мазоренка, Г. Є. Мазнева]. — Х. : Міськдрук, 2009. — 270 с.